

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-270-1-2>

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИНУЛИ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ З ПОЧАТКОМ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 2014 РОКУ

Ананьїн О. В.

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
старший офіцер Головного центру супроводження програм розвитку
(Офісу реформ) Державної прикордонної служби України
м. Київ, Україна*

Український досвід з відсічі та стримання російської збройної агресії, розпочатої у 2014 р. та історія збройних конфліктів у світі другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.ст. [1; 2] довели вплив соціальних, політичних, економічних та етнічних чинників на трансформаційні процеси у секторі безпеки і оборони. Не стала винятком і національна система безпеки державного кордону України.

Під національною системою безпеки державного кордону України автор має на увазі систему суб'єктів (Міністерство закордонних справ, МВС, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Державна митна служба) тобто органи державної влади, до компетенції яких станом на 2014 р. було віднесено забезпечення національних інтересів України на державному кордоні (Концепція інтегрованого управління кордонами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 р. № 2031-р.). У разі виникнення військової загрози визначені органи державної влади мали протидіяти їй у тісній взаємодії із Збройними Силами України.

Досліджуючи такі чинники та їхній вплив на зазначені трансформаційні процеси варто пам'ятати та враховувати умови глобалізації, яким піддався світ наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.ст. Так, за умов глобальних світових перетворень кордони європейських держав перестали розглядатися, тільки, як лінії територіального розмежування. Державні кордони перетворилися на зону взаємовигідного міжнарод-

ного співробітництва в усіх сферах людського життя, насамперед: соціальної; економічної; політичної; духовної.

Агресивна зовнішня політика росії зруйнувала основу системи безпеки в Європі, що була сформована після Другої світової війни – принцип недоторканності існуючих державних кордонів. Варто зазначити, що цей принцип полягав не лише в недопущенні самого факту порушення кордону. Він мав більш широке значення, тому, що міцно пов'язувався з такими принципами міждержавних відносин, як державний суверенітет та територіальна цілісність.

14 квітня 2014 р., через загрозу втрати суверенітету та порушення територіальної цілісності України, із метою протидії розповсюдженню тероризму, деструктивним діям російських спецслужб у південно-східних областях України Указом Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405/2014 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [3].

З приводу вищевказаного, необхідно зазначити, що до російської збройної агресії, система безпеки державних кордонів України будувалася виходячи із економічних потреб держави, соціальних потреб мешканців прикордоння та необхідності збільшення ефективності системи контролю за перетинанням державного кордону громадянами України, іноземцями, вантажами та транспортними засобами. Поглиблювалося співробітництво з громадськими організаціями та з державними інституціями з питань допомоги у розв'язанні соціальних потреб мешканців прикордоння. Тобто організація системи безпеки державного кордону мала на меті захист прав і свобод громадян України з одночасним запобіганням порушень прикордонного законодавства зі зберіганням відкритості державного кордону для законної транс-кордонної діяльності.

Варто наголосити, що трансформаційні процеси у національній системі безпеки державного кордону України активізувалися разом з ескалацією бойових дій, спричинених російською збройною агресією у південно-східних областях. У результаті, у національній системі забезпечення безпеки державного кордону вийшла на перший план військова складова.

Виходячи із вищевказаного можна стверджувати, що сутність соціального чинника полягає у тому, що при військовій складовій на перше місце виходить не забезпечення соціальних потреб мешканців прикордоння, а захист (оборона) державного кордону від різних проявів воєнної загрози з боку суміжної держави. Це явище завжди їде всупереч інтересам населення прикордоння, що проявляється в обмеженні прав і свобод місцевих мешканців. Зокрема, ведення широкомасштабних бойових дій, обмеження права на вільне пересування у контрольованих

прикордонних районах, скасування спрощеного режиму перетинання державного кордону тощо. Руїнується господарська інфраструктура у прикордонних районах. Усе це призводить до погіршення рівня життя прикордонного населення.

Сутність політичного чинника полягає у наявному рівні контролю державних інституцій над територією збройного конфлікту, що напряму пов'язано з можливостями деструктивних сил здійснювати там свою протиправну діяльність. Чим вище рівень контролю державних інституцій, тим менше активність екстремістів і навпаки. Як свідчить світовий та український досвід, провідники незаконних збройних формувань у районах бойових дій можуть створювати свої керівні органи, які намагаються взяти на себе керівні функції державних органів у прикордонних регіонах. Так відбувалося у Луганській та Донецькій областях, де створювалися російські окупаційні адміністрації «ДНР-ЛНР» зі своїми підконтрольними та фінансованими із росії незаконними збройними формуваннями. Це робилося з метою порушення нормальної роботи законних органів державної влади у регіоні. При цьому рівень урядового контролю у прикордонні значно знижувався, по мірі того як окупаційні адміністрації брали на себе функції, які раніше здійснювалися законним державним керівництвом України.

Економічний чинник полягає у низькому рівні життя у прикордонних східних регіонах України та слугує причиною невдоволення місцевого населення економічною політикою державної влади. Це підвищило шанси ватажків незаконних збройних формувань російських окупаційних адміністрацій «ДНР-ЛНР» у досягненні кінцевої мети своєї боротьби – порушення територіальної цілісності України шляхом відокремлення від неї певних прикордонних територій. В окремих випадках дії незаконних збройних формувань спрямовувалися на порушення економічної ситуації у регіоні з метою підкори місцевого населення та прагнення до його підтримки за рахунок місцевих економічних ресурсів. Так у Луганській та Донецькій областях захоплювалися промислові об'єкти з погрозами їхнього знищення, у наслідок чого місцеві мешканці опинилися б перед загрозою втратити робочі місця та засоби для існування.

Етнічний чинник полягає в існуючих етнічних розбіжностях між різноманітними групами українського суспільства південно-східних прикордонних регіонів України. Такі етнічні розбіжності обумовлені певними історичними процесами українського державотворення, які ватажки російських окупаційних адміністрацій «ДНР-ЛНР» намагалися використати у своїх злочинних цілях для дестабілізації соціально-політичної обстановки у регіоні та досягненні підтримки з боку місцевого населення. У прикордонних південно-східних регіонах України, де певні етнічні розбіжності російськомовного та україномовного

населення стали приводом для виникнення сепаратистських настроїв, збройною підтримкою яких стали озброєні загони з місцевих мешканців громадян України. Деяким чином цьому сприяла і діяльність на теренах Луганської та Донецької областей різного роду козацьких організацій проросійського напрямку, які і досі відіграють помітну роль у місцевому суспільному житті. Взагалі, як свідчить практика: «...сепаратистські конфлікти на етнічному ґрунті спалахують здебільшого тоді, коли загальне соціально-економічне становище у країні різко змінюється на гірше, та (або) коли виникає політична нестабільність» [4, с. 144].

В якості висновків, необхідно наголосити на тому, що зазначені чинники та їхній вплив на трансформаційні процеси в національній системі безпеки державного кордону можуть змінюватися відповідно до умов соціально-політичної обстановки в регіоні держави. Тому у процесі організації своєї діяльності щодо відсічі російської збройної агресії органам державної прикордонної інституції України необхідно провести ретельний аналіз наслідків впливу кожної з перерахованих вище чинників.

Література:

1. Головка В. В. (2015). Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.) *Український історичний журнал*. № 3 (522). С. 176–193. URL: http://history.org.ua/LiberUA/journal_2015_3/journal_2015_3.pdf (дата звернення: 02.10.2022).
2. Дембовський Б. М. Розвиток загальної тактики в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини XX та на початку XXI століть: монографія. Київ: НАОУ, 2006. 272 с.
3. Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України : Указ Президента України від 14 квіт. 2014 р. № 405/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886> (дата звернення: 02.10.2022).
4. Сьомін С. В. Сепаратизм як загроза національній безпеці України. *Стратегічні пріоритети*. Київ, 2014. № 3 (32). С. 143–149.